

Лаврук Н., аспірантка

Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника

ТВОРЧИСТЬ МИТЦІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В ОРИГІНАЛЬНИХ ЛИСТІВКАХ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

Анотація: У статті подано мистецтвознавчий огляд праці митців образотворчого мистецтва в оригінальних листівках, що працювали на території Східної Галичини на початку XX століття.

Ключові слова: оригінальна листівка, зображення, митець, творчість.

Аннотация: В статье подан искусствоведческий обзор творчества художников в оригинальных открытках, которые работали на территории Восточной Галичины в начале XX века.

Ключевые слова: оригинальная открытка, изображение, художник, творчество.

Annotation: This article gives art inspection of artists' work for original postcards in Eastern Galychyna at the beginning of the XX century.

Key words: original postcard, portrayal, artist, creative work.

Постановка проблеми. В процесі роботи над науковим дослідженням, нами було виявлено факт, що в мистецтвознавчих словниках, книгах та монографіях, присвячених окремим митцям опускається чи подається поверхова інформація про творчий доробок конкретної особи по відношенню до листівок. Очевидно, дослідники вважали листівку та її створення другорядним явищем, не вартим глибокого вивчення. Втім, це вид мистецтва, що вимагає від виконавця таких самих творчих здібностей, як і будь-який твір, скажімо, станкової графіки. [1, с.292]

Як показав розвиток історії, часто відбувалось так, що станкові твори знищувались, а твори прикладної графіки завдяки масовості та малоформатності збереглися. Таким чином, відтиражовані твори дозволяють робити певні висновки про мистецтво «свого» часу взагалі, і творчість конкретного митця зокрема.

Метою статті є на підставі зібраного ілюстративного матеріалу розглянути особливості творчої манери окремих художників, які жили, творили в східній Галичині, чи мали відношення до неї (чиї твори тут видані) та працювали над створенням оригінальних листівок.

Основний матеріал. Над створенням численних зразків малої поліграфічної форми працювало чимало зацікавлених осіб. Основними творцями мальованих листівок були художники, які розробляли ескізи композицій для цього виду прикладної графіки. На жаль, автори не завжди залишали підписи на своїх роботах, тому чимало їх залишаються для нас невідомими.

Роботи художників і графіків у цьому напрямку представлені у різних кількостях – від кількох листівок до кількох серій карток. Тому, очевидним критерієм їх вивчення є не кількість, а якість.

Осип Курилас (1870 – 1951рр.) вважається одним із піонерів серед художників оригінальних листівок. Першою вийшла серія його листівок з ілюстраціями до українських народних пісень. Серед яких «Многая літа», «Родимий краю», «Мир вам, браття», «Ой спи, дитя», «І шумить, і гуде», «Сонце низенько», «Ой місяцю, місяченьку», «Над Прутом у лузі» та ін. У 1903р. Товариство для розвою руської штуки у Львові з нагоди 35-ї річниці композиторської діяльності Миколи Лисенка випустило за малюнком О.Куриласа пам'ятну листівку з портретом композитора. [2,с.488]

Цікавий доробок з'явився під час Першої світової війни, коли О.Курилас був провідним художником Артистичної горстки. Тоді в листівках він змальовував будні січових стрільців. Назви карток «Зміна варти», «Частина бою на Лисоні», «Відхід добровольців», «Ой видно село», «Прощання», «По бою», «Василь Дідушок» є достатньо промовистими.

В 1918р. «Червона калина» видала 3 кольорові картки з ілюстраціями до пісні «Бо війна війною». Згадані вище листівки пронизані глибокою ліричністю, героїчністю та романтизмом. В першій серії згідно правил художник оформлює композицію так, що крім

Надійшла до редакції 26.03.2010

ілюстрації та нотного стану ще залишається поле для текстового повідомлення. Автор використовує як горизонтальне так і вертикальне розміщення зображення на форматі, завжди залишаючи біле паспарту.

У 20-х роках ХХст. видавництвом «Комітету допомоги вдовам священників» було випущено кілька вітальних листівок до Різдва та Великодня.

Наприкінці 1930-х років у видавництві «Українська преса» вийшли в світ ще дві серії вітальних листівок. Якщо у різдвяній серії основна увага прикута до зображених дітей, то у великодній – до молодих дівчат в барвистих українських строях з стрічками. Вітальні листівки відрізняються від попередніх варіативністю композиції та сюжетами. В них присутня і певна монументальність (листівки «Різдво Христове», «Воскресіння Христа»), і традиційна народна обрядовість («Святий вечір», «Дівчина з писанками») і легкий натяк на урбанізм («Колядники», «Великодній стіл»).

Загалом, листівки Осипа Курилася вирізняються гармонійним поєднанням форми і кольору, плановістю композиції, вмінням підкреслити найважливіше, деталі ж подати лаконічно. Контрастність та різнобарвність не лише не сприяють сприйняттю сюжету, а й допомагають прослідкувати за кожним окремим елементом. Тонкий чорний контур, що ледь прочитується додає роботам певної графічної вишуканості.

Видатна львівська художниця **Олена Кульчицька** (1877 – 1967рр.) зробила значний внесок у справу розвитку української оригінальної листівки. За її малюнками Товариство студентів львівської Політехніки «Основа» у 1909 – 1910 роках видало три благодійні різдвяні листівки: «Різдво Христове», «Віфлеємська зірка» і «Колядники». Кожна листівка має надрук «33% доходу на «Рідну школу»». Серії різдвяних та великодніх листівок О.Кульчицької були випущені видавництвом «Русалка» в 1914 та 1916 роках. Український жіночий комітет допомоги пораненим видав серію із п'яти благодійних листівок на теми лихоліття війни. 1924 року в Берліні, за безпосередньої участі Богдана Лепкого, видавництвом Ольги Дякової було випущено ще п'ять карток художниці: «На лузі», «Церква в Галичині», «Церква в с. Нижанківці», «Одинокий Хрест» та «Старий костюл». Цим же видавництвом випущені картки на історичні теми: «Кий – засновник Києва», «Ярослав Мудрий», «Галичина під поляками». Розроблені Оленою Кульчицькою в 1910-х рр. композиції листівок в 1920 – 1930 роках перевидавалися по декілька разів. [2, с.488]

Виконані аквареллю, її роботи милують око прозорою легкістю та яскравістю використаних кольорів та відтінків, делікатністю декоративних елементів, їх поєднанням та інтерпретацією.

Чи не в кожній роботі помічаємо звернення до національного джерела натхнення, що на листівках прочитується в одязі, зачісках, архітектурі, ужиткових предметах, характерних позах, жестах зображуваних персонажів, а також у підібраній кольоровій гамі.

У листівках, розроблених Оленою Львівною, чітко прослідковується популярний тоді стиль модерн, що виявив себе в широких декоративних рамках, які огортають основний сюжет листівок, у символічності орнаментів, в пластичі деталей, що заповнюють композиційну площину, гнучкості темного лінійного контуру, що надає роботам особливої виразності. Завдяки вдалим поєднанням кольорів листівки ваблять святковим теплом. За композицією, майстерністю виконання і оригінальністю сюжетів листівки О. Кульчицької є кращими серед українських філокартичних видань.

Однією з найвиразніших є художня манера **Святослава Гординського** (1906–1993 рр.). Джерелом натхнення для його листівок зазвичай слугував багатий гуцульський край. Листівки С. Гординського вирізняються багатством сюжетів, графічністю їх подачі, щедрою орнаментациєю, залученням великої кількості народних мотивів, багатим колористичним вирішенням, цікавим компонованням текстової, зображальної частин та їх об'єднанням декоративними елементами.

Він запозичує ці елементи з гуцульських різьблених виробів, ужиткових предметів, писанкових мотивів і передає їх вдало настільки, що листівки здаються рельєфними. Митець ніби грається декоративними площинами, заповнюючи їх різними формами: колами, квадратами, трикутниками, ромбиками, хрестиками, квітами, зірками, пташками, оленями і т.д.

Базовими кольорами листівок є жовті, теракотові, зелені та білий.

Більшість вітальних листівок має схожу композиційну побудову: основний сюжет вписаний в певну геометричну фігуру – чотирикутник, шестикутник, восьмикутник та ін. Зовні цієї форми – стилізовані геометричні та рослинні мотиви і орнаменти, що оздоблюють основний малюнок й текстове поле. По зовнішньому краю декоративної рамки – тонка біла лінія, що додає роботам святковості й ошатності.

В листівках Святослав Гординський виразно продемонстрував свій талант у володінні класичними графічними засобами з мінімальним використанням кольорової гами в листівках 1938р. «Веселих Свят», в яких через контраст червоного та чорного на нейтральному фоні передав динамічність гуцульських забав та стилістику святкового народного одягу.

Вдало поєднані лінії, плями та точкування в листівці «Христос Воскрес!» для товариства «Відродження». Без жодного пояснення зрозуміло, що вітання шлються з гір, де чоловіки й жінки радісно прославляють воскреслого Христа своїми талантами. Сюжет листівки легко сприймається на блідо-зеленому тлі, особливо, якщо врахувати, що зелений колір символізує життя.

Інші листівки наповнені кольорами, їх контрастним та нюансним співвідношенням. Так, серія «Українські колядки» розкриває різдвяну містерію крізь призму гуцульської культури. В цій маленькій

серії бачимо найхарактерніше: Марію з Ісусом у вертепі «Діва Марія сина повила...», ангелів, що схиляються над гірською хатиною «Тоді злетіли з неба ангели...», сім'ю за святковою вечерею «Із світлом зірки на святій вечір...», трьох колядників-пастухів з доброю новиною «Один колядник – світлеє сонце...», і знову Матір, що хоче одягнути сорочку на охрещене Дитя «Ой на воді на Йордані...» [8, с.94, 95]

Найбільше листівок присвячені Великодню. В них автор не передає прямий біблійний сюжет, а використовує обрядовість та символіку конкретного свята. Так, зустрічаємо на листівках, розроблених С.Гординським ошатних жінок, що демонструють свою роботу, свячення пасок біля церкви, дзвони, танці та великодні забави. Поміж тим присутній чи не основний символ Великодня – писанка, яка може виступати як основним елементом, так і оздоблюючим, а її візерунки слугують оздобленням фону листівок. Патріотичною і дещо офіційною є листівка «Христос Воскрес – воскресне Україна!», на якій в ажурній мальованій рамці бачимо натюрморт з гуцульською вазою, писанкою, різьбленою тарілкою з гербом та гілочками верби, що перев'язані жовто-блакитною стрічкою.

Ідеєю одності окремих регіонів пройнята листівка «З Воскресінням Христовим», що зображує три молоді пари в костюмах різних регіонів України, які взявшись за руки, радісно танцюють на галявині. Навколо основного сюжету – зразок вишивки, на який накладені писанки відповідних місцевостей.

Кожну листівку С.Гординського пронизує певний рух, що надає карткам харизматичності. Цьому сприяє використання різноманітної орнаменталізації, поєднання рослинних та анімалістичних мотивів. Плановість і перспектива також сприяють кращому сприйняттю графічно поданої інформації.

Листівки С.Гординського видавались переважно невеличкими серіями: «Українські колядки», «Великодні», великодні листівки «Народні типи», «Українські типи» (з ескізами костюмів до балету «Гуцульщина»), «Народні типи», а також окремо, до прикладу великодня листівка «Веселих свят!» для Українського протиалкогольного товариства «Відродження». В 1930-х роках його картки були надрукованими у кращих видавництвах Львова: «Союзному Базарі», «Новій Хаті», «Темі», «Українській пресі», та в краківському «Гуцульському Мистецтві». [6, с.106]

Пстрак Ярослав Васильович (1878 – 1916рр.) – автор портретів, пейзажів і композицій на побутові теми, а також карикатур для сатарично-гумористичних журналів «Комар» та «Зеркало» (1900-1908). Один із найбільш продуктивних художників, які працювали над українською оригінальною листівкою. В період з 1901р. по 1914р. за його малюнками видано близько 170 варіантів листівок. Їх випускали видавництва Я. Оренштайна (м. Коломия), «Русалка» (м. Львів), «Сучасне польське мистецтво» (м. Перемишль), «Кракус» (м. Краків), «Поштівка» (м. Краків), «Світлодрук та графічне мистецтво» (м. Будапешт). [3, с.6]

Це серії різдвяних та великодніх карток, «Галицькі народні типи», окрема серія жіночих погрудних і поясных портретів, «Види Львова», серія «Краєвиди Прикарпаття», «Львівські типи», «Портрети на білому фоні», ілюстрації до повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». В 1920 – 1930-х рр. великодні і різдвяні листівки Я. Пстрака перевидавались по декілька разів (вид. «Русалка», «Союзний базар», «Рідна школа»). [5, с.21]

Зрозглянувши листівки Я. Пстрака бачимо, що автор працював різновекторно: є велика добірка листівок про Гуцульщину, є картки, що стосуються міського життя, а також листівки з конкретними образами-алегоріями. Художник працював у різних жанрах, та найбільше в побутовому, портретному (у свій його різноманітності), пейзажному та історичному.

Помічаємо різноманіття сюжетів та широкую варіативність подачі візуальної інформації, зокрема, в таких темах як: материнства (листівки «Не плач Рахиле», «Мати», «В літній день», «Із свяченим», чи старшими дітками «У неділю зранку», «Туга за батьком»; романтичні почуття: «Ідилія», «І ти, кринице, свідку любові...», «Скажи, чи любиш?» «Студія». Серед зображень є багато портретів, особливо жіночих, через які автор розкриває своє замилювання різними типами: молодими дівчатами, молодими – гуцулками й циганками, манірними панночками й жінками, особливо ліричним є портрет «Бабуня». Художник любить використовувати образ ангела (вістунка) який являється пастушкाम (листівка «Нова радість стала»), звіщає про новий рік («З Новим роком!») («Жінки-мироносиці», «Христос Воскрес»).

Роботи художника вирізняються вишуканою кольоровою гамою, відтінками кольорів. В творах світло завжди спокійне, часто розсіяне, падаючі тіні тільки м'яко окреслюють контури предметів та силуети людей. Кожен портретований має свій характер, свій рух, свою виразність.

Одним із авторів оригінальних художніх листівок, які різняться різноманітним тем та легкістю подачі сюжетів являється **Ангін Манастирський** (1878 — 1969рр.). В його доробку помічаємо портретні листівки (Т.Шевченко), картки з історичним сюжетом («На рідину»), різдвяні («Веселих свят!») та великодні («Дівчина з писанками») листівки. Непересічними є його листівки до Нового року, персонажами яких є Старий та Новий роки, зображені як маленький хлопчик та старий сивий дід.

Образ маленького хлопчика-козачка зустрічаємо і в різдвяній листівці «Слава во вишніх Богу», в якій він з ангелятами прославляє новонародженого Христа.

Композиції листівок можуть займати все поле чи бути розташованими в у верхній чи лівій частині листа. Особливість його робіт проявляється у подачі традиційного в незвичній інтерпретації. Так, наприклад, в листівці «Христос Воскрес» бачимо поєднання гірського краєвиду (з церквою, людьми навколо неї, поїздом на задньому плані) із детально промальованим в колі натюрмортом з пасхальних страв (в центрі якого на високій пасці стоїть воскреслий Ісус з Хрестом), а в небо підносяться на крилах дзвони.

В деяких листівках 1920 – 1930 років сюжет поєднується з візерунками, стилізованими під вишивку, в яких присутні геометричні рослинні мотиви.

Серед доробку листівок А.Манастирського є як живописні так і графічні. Автор легко справляється з передачею фактури, перспективи, глибини. Його роботи наповнені світлом, простором і кольором, а персонажі сповнені ліризму, драматизму та гідності.

Живописець і графік **М.Левицький** (1913 – 1933рр.) є автором малюнків для оригінальних святкових листівок. Їх небагато, проте кожна з них доволі виразна. Усі його картки позначені національною своєрідністю.

Непересічною є серія з різдвяних карток, випущена видавництвом «Криниця» в Перемишлі в 1932р.: «Різдво Христове», «Тріє царі несуть дари», «Коляда на Запорозжжі», «Просфора в староукраїнській хаті». Це чотири окремих композиції у формі квадратів, стилістично об'єднаних в одне ціле.

Незважаючи на багату (як для графіки) кольорову гаму, роботивиглядають стриманими завдяки делікатному поєднанню відтінків, та акуратності ліній.

З нейтрального чи темного тла персонажів виділяють яскраві об'ємні костюми, що ніби розвіваються від поруху, жестами рук персонажів ілюстратор підводить погляд глядача до логічного центру композиції, виділяючи основне (Дитя, зірку, дари, просфору) найсвітлішими кольорами. Персонажі сповнені благородства і сподівань.

Інша маленька серія листівок – Великодня. Це три картки «Квітна неділя», «Малювання писанок», «Обливаний понеділок» у класичному графічному виконанні – лаконічні, виразні образи створені за допомогою кількох кольорів – чорного, білого на певному блідому фоні (жовтому, персиковому, блідо-смагдовому). Оскільки формат листівок прямокутний, (вертикального розміщення) то під композиційним квадратом розміщене вітання «Христос Воскрес». Незатійлива, на перший погляд, лінія чітко передала святкову легкість і динаміку руху молодих людей, що доганяють одне одного з вербовими галузками, замилювання жінки, що займається писанкарством, спритність юнака, який обливає дівчину. Колірні плями дозволяють розрізнити гуцульський одяг та взуття, а також обриси гір.

Ще дві листівки «Св. Миколай» і «Колядники» були випущені як благодійні для українських безробітних в 1937 товариством «Сила». Перша містить зображення Св.Миколая з торбиною для «українських безробітних» та маленького ангелика з дитячими подарунками на білих хмарках між зорями в темно-синьому небі. Друга («Колядники») показує гурт хлопчаків з шестикутною зіркою, що колядують у дворі. На відміну від першої, ця картка виконана в чорному, червоному і білому кольорах. Незважаючи на яскраві колористичні розбіжності, в цих листівках схожа манера виконання, легкими простими горизонтальними штрихами проставляється світло від зірки і тінь від хмар, не грубим контуром моделюються об'єми, кутовими штрихами вирізняються складки різних матеріалів.

Ще кілька карток цього художника були випущені в 40-х роках ХХ ст.

Будучи композитором та першорядним скрипалем, **Іван Косинин** (1883 – 1955рр.) проявив себе і як майстер мініатюрного малюнка в стилі модерн. Косинин – автор ряду графічних творів, репродукованих тільки на листівках львівських видань: серія благодійних карток «Дух Дорошенка», «В степу», «Шевченко над Дніпром», «Посол у Мазепи» (вид.П.Байди, Львів, 1913). На кожній з них є надрук «Штих Ів.Косинина» (Часть доходу призначена на Рідну школу 1913 року). За штихом І.Косинина Г.Гануляк видав листівку «Шевченкова могила». 1914 року вийшло ще дві ювілейні листівки автора. [2, с.486]. Одна з них – «Карта УПТ (українського педагогічного товариства), увільняюча від пересилання святочних желань» із зображенням музи Т.Шевченка і дат «1814-1914» [11, с.113].

Чорно-біла графіка цього майстра, який віртуозно володів штрихом, вражає делікатністю і ювелірною вишуканістю. Кожен твір наповнений інформативно, що прочитується у різноманітті деталей, які переповідають думки автора, роблячи його задум зрозумілим. Багатоплановість цих мініатюр дозволяє передати простір і об'ємність. Роботам притаманна драматичність і певна театральна застиглість.

Більшість листівок виконано у актуальному тоді стилі Ар Нуво, що передбачав певну містичність і прозорість і легкість зображуваного сюжету, вигнутість ліній, флореальні мотиви, багате декорування різноманітними елементами.

Безсумнівно, оригінальні картки, створені Іваном Косининим являються графічними перлинами української мальованої листівки.

Мистецька спадщина **Юліана Буцманюка** (1885 – 1967рр.) – одне з яскравих, характерних і водночас драматичних явищ українського мистецтва першої половини ХХ ст. У своїй творчості митець поєднав українську традицію з тогочасними модерними тенденціями, залишивши низку високомистецьких, глибоко-духовних і водночас патріотичних творів.

Під час Першої світової війни поручик Ю.Буцманюк був членом «Артистичної горстки» Українських січових стрільців. За його малюнками випущена серія оригінальних листівок на теми бойової діяльності УСС (Герб з надписам «За волю України УСС 1914» на згадку про участь Українського Легіону у війні 1914-1916рр., «На варті», «До бою» на спомин головних боїв Українського Легіону 1914-1918рр., «На чаті під Болеховим», «Побідний похід на Болехів», «Старшина виряджає сотні», «На горі Ключ», «На горі Кічерка у Славську»), які було видано Центральною управою УСС (Відень, 1918). Випуск повторено видавництвом «Союзний базар» у Львові. [2, с.482]

Листівкам Ю.Буцманюка притаманний вишуканий колорит, цікавість сюжету, цільність композиційної подачі. Композиція листа складається з кількох частин (переважно трьох: головної і двох допоміжних). В центральній частині подається конкретний сюжет листівки, а бічні частини

доповнюють основний сюжет текстовою та ілюстративною інформацією, поданою в обрамлених блоках. Листівки збагачені декоративними деталями, символічними образами, військовою атрибутикою, геральдикою.

В листівках автор змалював героїзм воїнів, виразив ідею їх патріотизму через використання жовто-блакитних тонів в декоративних елементах, емблемі та гербах. У визначеній схемі подачі візуального матеріалу художник створив варіативний ряд обрамлення основного сюжету. Художнє бачення й майстерність Ю.Буцманюка дозволили поєднати в «малій формі» живопис і графіку, створюючи виразні еклектичні твори.

Український художник, графік, громадський діяч **Лев (Леон) Гец** (1896 – 1971 рр.) в роки Першої світової війни був стрільцем у Легіоні УСС, діяльним членом Пресової Квартури в Коші. Автор численних акварелей і рисунків на стрілецьку тематику, один з укладачів «Антології стрілецької творчості».[7, с.183]

На листівках відображені його ілюстрації до «Антології», видані накладом Д.Ласійчука, серед яких «Мандрівкароків», «Отаман Гриць Коссака», «Віч-на-віч смерті», «Morituri...», «З огню», «Могила», «Одчай». У 1931р. в Львові накладом Ю.Танчаковського вийшли друком ще кілька листівок з відлунням воєнних років «За волю України», «Мати», «Тріумфатор», «Лірник». В книзі В.Ковтуна [7] зустрічаємо 4 авторських листівки Л. Геца, що публікуються вперше. Це листівки з автопортретами художника 1916 і 1917рр. Усі вищезгадані твори виконані графічно на білому чи тонованому папері. Л.Гец тонко відчував й вміло передав побачене на війні.

Лев Гец впевнено і чітко створює образи, передає простір, виражає внутрішнє наповнення твору легкою чи напруженою лінією, виразною плямою, влучно поставленою крапкою, хаотичними чи добре укладеними штрихами. Кожна листівка – це ніби окремих твір з власним боєм, задумою, сповіддю, гордістю. Вдало підібраними графічними засобами автору вдалося донести своє бачення воєнного часу до глядача.

Графік, живописець, фотограф **Іван Іванець** (1893 – 1946 рр.) – автор численних фронтових замальовок, батальних композицій. В 1916 р. Іванець опрацював проект стрілецького прапору. Питання державного гербу України ще не було тоді вирішене, тому на прапорі поміщено св.Архистратига Михаїла з щитом, на якому зображений лев. В такий спосіб поєднано герби Києва та Галичини для зазначення соборності українських земель. [12, с.123] Зображення обох сторін прапору подано на кольорових листівках, виданих у Відні Центральною управою УСС у січні 1918р. Благодійні репродукційні листівки «У поході» та «Останній бій» були видані в 1940-х роках. Серія з 12 графічних листівок «Епізоди з визвольної боротьби України» за оригіналами І.Іванця була випущена видавництвом «Наша Слава» в Канаді 1960-1970рр. [2, с.484] Збереглися також деякі листівки з світлинами І. Іванця (напр. «В маю 1916»).

У 1930-х за оригіналами художника **Миколи Бутовича** (1895 – 1961рр.) випущено серію листівок «Гаївка» (наклад Укр. пласту), також окремі вітальні листівки, зокрема, для протиалкогольного т-ва «Відродження».

Листівки М.Бутовича наповнені декоративністю композиції, гармонійним переплетенням ліній та плям, перетворенням простих геометричних елементів в оригінальний візерунок, а також легкістю й невимушеністю сюжетів, поєднанням малюнку чи графічної композиції з текстом, виконаним відповідним художнім шрифтом. Цікавим є й підхід до кольорового вирішення. Так, серія великодніх листівок виконана в двоколірному варіанті, але крім традиційного поєднання чорного та білого, автор використовує інший контраст, наприклад, нейтрального теплого відтінку папір і графіку темно-коричневого, зеленуватого кольору, чи чорне зображення на папері коралового відтінку (листівки «Поплинь, зайку, по Дунайку», «Ягіл, Ягілочка», «Ой вернись, Кострубонько», «Ішов Журило з міста»).

Інші листівки виконані в кольорі, зокрема, листівки для товариства «Відродження» наповнені червоним й зеленим кольорами, листівки видані для «Пласту» (під загальною назвою «Христос Воскрес») – яскраві, кольорові, картки, що розповідають про святкування Великодня. Наповнені зображенням зелені, молодих людей, вони ніби оспівують красу життя. Попри барвистість, композиції М.Бутовича наповнені графічною витриманістю форм, що робить їх загальну форму лаконічною, а зміст – виразним.

Старшина УГА, диригент духового оркестру УГА, художник-етнограф **Гнат Колцуняк** (1888-1937рр.), відомий і як автор циклу листівок з використанням гуцульських орнаментів «Гуцульські мотиви», що був виданий у видавництві «Русалка» в 1914 році. [9,с.21] Він цікавий писанковими орнаментами, поданими у формі стрічкової композиції, а також композиції «Голубець», «Герб Галицької України» та ін. Ще кілька листівок видані у місті Жовква (видавництво «Основа») у 1920-х роках. Це великодні листівки з мотивами гуцульських розписів на декоративно-ужиткових предметах. Кожна листівка містить прізвище автора, хоч його манера виконання оригінальна настільки, що її легко вирізнити серед інших. Особливо делікатно він використовує білий колір у передачі орнаменту, чим створює ефект тонкого мережива. Гнат Колцуняк приділяє багато уваги деталям, символічним елементам, передачі кольорів, за рахунок чого його листівки наповнені автентичністю.

Євген Турбацький – живописець і графік початку ХХст., голова товариства «Для розвою руської штуки» організованого у Львові 1898 році, ілюстратор львівських гумористично-сатиричних журналів «Комар», «Зеркало», «Оса». За оригіналами Є.Турбацького випущено наступні серії листівок: ілюстрації до українського національного гімну «Ще не вмерла Україна» (вид. редакції «Гайдамаків» 1903р.), малюнки на тему історії України періоду княжої та козацької доби вид. Д.Грунди, 1903р., ілюстрації до

творів Шевченка «Гамалія», «Катерина», «Наймичка», «До земляків моїх» 1903р., серія малюнків, присвячених боротьбі за український університет, 1907р., серії кольорових карток «Пори року» вид. «Русалка», 1913р., та «Події Першої світової війни» вид. «Русалка», 1914р., 1916р. [2, с.494]

Листівки Є.Турбацького вирізняються тим, що головними персонажами робіт є люди в дії. Дуже часто автор звертається до образу ангела, як до оберегу, символу України, переможця темряви (наприклад, в картках «Згинуть наші вороги», «Апофеоз України», великодніх листівках з підписом «Веселих свят»).

Його твори наповнені глибоким змістом та алегоричністю, за допомогою яких автор виражає основну ідею. Видані переважно в чорно-білому чи тонованому варіантах, вони набувають ще більшої графічності завдяки контрастним та нюансним переходам.

Талановитий художник **Яків Струхманчук** (1884 – 1937рр.) – автор карикатур для львівських журналів «Жало» і «Зеркало», а також окремих ілюстрацій до «Історії України Руси» створив також дві серії гумористичних листівок: вид І. Шкамбари (8 іл.), Чернівці, 1904 р.; вид. Т. Ілевича (10 іл.), Львів, 1905р. Крім того, вийшло 5 поодиноких карток: портрети І.Підкови, Т.Шевченка (2 листівки), М. Лисенка, М. Павлика. [2, с.493]

Для листівок Я. Струхманчука характерні легкість подачі сюжету, акуратність і тонка напруга штриха, що моделює форму, надаючи їй дзвінкої виразності. Графік вловлює характерність кожного окремого персонажа, лаконічно, та все ж зрозуміло оформлює композицію таким чином, що з одного фрагменту (власне малюнку) постає ситуація, в якій знаходиться персонаж чи персонажі. В тонованих та чорно-білих листівках митець вдало зобразив монументальний профіль Івана Підкови, застиглий академізм на портреті М.Лисенка, гумористичність «пана капраля, що лютиться», ліризм «Косаря». Створюючи різні за тематичним спрямуванням сюжети («Козак Байда», «Перше цигаро», «Шинкарко молода», «Заздрість», «Львівські типи» та ін.), художник продемонстрував віртуозне володіння графічними прийомами, створивши низку колоритних, довершених образів.

Висновки. З вище написаного зауважуємо, що на початку ХХ ст. у Східній Галичині (на сьогодні це територія Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей) склались добрі передумови для роботи художників, більшість з яких отримали якісну європейську освіту і можливість навчатися та бувати за кордоном.

Незважаючи на відмінності, що є закономірним у творчому підході до вирішення схожих завдань, спільним було бажання розкрити й донести певну ідею до одержувача листівки, звертання до народного джерела творчості, зокрема – гуцульського, оспівування звичаїв і традицій, особливо у вітальних картках.

Найчастішими персонажами листівок є люди в різноманітних ситуаціях (на святкуванні, на війні, за роботою, в побуті, в дорозі, в молитві, в спілкуванні,

в задумі). У сюжетах вітальних листівок присутні також діти як символ світла, радості й надії. Багато художників (серед яких Я. Пестрак, Є.Турбацький, М. Левицький, О. Косинин) використовували образ ангела – вістивника і охоронця.

Чимало листівок мають декоративне обрамлення: від тонких ліній (М.Левицький) до розкішних, багато прикрашених «рам» (О.Кульчицька). Створюючи текст листівки, автори (А.Манастирський, М.Бутович) переважно використовували художні шрифти для підтримки сюжету та композиції.

Отже, на початку ХХ століття такими митцями як О.Курилас, О.Кульчицька, С.Гординський, Я.Пестрак, І.Косинин, М.Левицький, А.Манастирський, М.Бутович, Ю.Буцманюк, Г.Колцуняк, Л.Гец, Є.Турбацький, Я.Струхманчук було створено довгий ряд змістовних, неповторних зразків листівок, що достойно презентували Українську історію й культуру як на території сучасної держави, так і в світі.

Список використаних джерел:

1. В'юнник А. Українська графіка ХІ- поч.ХХ ст. Альбом. – К.: „Мистецтво” 1994р. – 328с.: іл.
2. Забочень М., Поліщук О., Яцюк В. На спомин рідного краю: Україна у старій листівці. Альбом-каталог. К.: „Криниця”, 2000р. – 505с.: іл.
3. Забочень М., С. Полегенький. Каталог поштових карток Ярослава Пестрака, виданих за життя художника у 1904-1914рр./ Передм. Є.Пшеничного. – Дрогобицький колекціонер”. – ЧЧ. 8-9. – 1994р. – 68с.
4. Історія українського мистецтва в 6 томах. Т.4, Т.5. – К.: Мистецтво, 1970р.
5. Ковтун В. Полегенький С. Українське мистецтво у старій листівці. Вип.1. Творчість Пестрака. Альбом-каталог. – Коломия: „Вік”, 2003р. – 114с.
6. Ковтун В., Пологенький С., Васильчук М. Українське мистецтво у старій листівці. Вип.3. З Коломиєю у серці: творчість художників у поштовій листівці. – Коломия: „Вік”, 2005р. – 164с.
7. Ковтун В., Пологенький С., Українське мистецтво у старій листівці. Вип.5. Українські січові стрільці. Альбом-каталог. – Коломия: „Вік”, 2004р. – 135с.
8. Ковтун В., Савчук М., Ткачук Я., Монолатій І. Українське мистецтво у старій листівці. Вип.6. Гуцульщина – перлина українських карпат. Альбом-каталог. – Коломия: „Вік”, 2009р. – 115с.
9. Корпанюк П. Мій рідний край: альбом-каталог листівок. – К.: АДЕФ –Україна, 2007 – 384с.: іл.
10. Мистецтво України: біографічний довідник / За ред. А.В.Кудрицького – К.1997. – 494с.
11. Нога О. Іван Косинин пророк анти-сюрреалізму зі Львова. Худ. оформ.: О.Нога. – Л.: НВФ «Українські технології».
12. www.ycc.milua.org/history/uss-1954/18.pdf